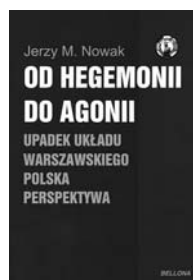

Agonia kolosa

Jerzy M. Nowak,
*Od hegemonii
do agonii. Upadek
Układu Warszawskiego –
polska perspektywa,*
Wydawnictwo Bellona,
Warszawa 2011

Problematyka Układu Warszawskiego coraz rzadziej gości w artykułach i publikacjach naukowych wydawanych w Polsce. Ten obszar relacji polsko-radzieckich dla wielu wydaje się pozbawiony kolorytu i dramaturgii. Koniec Układu Warszawskiego – przywołując tytuł książki pod redakcją Wojtecha Mastny'ego – uważa się powszechnie za rozpad „domku z kart”. Ambasador Jerzy M. Nowak udowadnia na ponad 300 stronach swojej książki, że takie spojrzenie jest błędne.

Książka *Od hegemonii do agonii. Upadek Układu Warszawskiego...* jest pierwszym historycznym i politologicznym opracowaniem w całości poświęconym z jednej strony analizie tego, czym był Układ Warszawski i co sprawiało, że stanowił tak ważny instrument satelizacji państw członkowskich, z drugiej zaś – rozważaniom nad wpływem rozpadu organizacji na polską politykę bezpieczeństwa początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Autor – świadek i uczestnik dekompozycji Układu Warszawskiego – obala jednocześnie kilka mitów o tym aspekcie relacji polsko-radzieckich. W jaki sposób mu się to udało? Ambasador podejmuje problematykę z konieczną mieszanką dociekliwości, znawstwa i zarazem dyplomatycznego wyczucia, które są pokłosiem jego wyjątkowej pięćdziesięcioletniej służby dyplomatycznej (1960-2010).

Publikację otwiera rozdział, w którym autor dokonuje pierwszej demaskacji i obala często powielane przekonanie, że organizacja była lustrzanym odbiciem NATO. Jerzy M. Nowak analizuje całą listę różnic dzielących oba sojusze. Wymienić tu należy, patrząc z perspektywy Układu Warszawskiego, „dyktat mocarstwa sprawującego przywództwo, marginalizację mniejszych państw, fasadowość wspólnej organizacji i kolegialnych procedur decyzyjnych, brak polityczno-cywilnej kontroli nad wojskiem, niski stopień transparencji, niską kulturę strategiczną czy ideologiczne sformułowanie doktryny wojskowej” (s. 36-37).

W kolejnych częściach książki autor koncentruje się między innymi na pozycji Polski w Układzie Warszawskim, przede wszystkim zaś na strukturze i kadrach w końcowej fazie istnienia organizacji. W szczególności ten ostatni obszar opisany jest plastycznie, gdyż ujawnia tajniki polskiej dyplomacji końca lat osiemdziesiątych poprzedniego wieku. Słodko-gorzki uśmiech budzą osobiste wspomnienia autora, który w 1980 roku brał udział w próbie przygotowania – wraz z ambasadorem Zdzisławem Rurarzem i Janem Woźnowskim – materiału dla kierownictwa Ministerstwa Spraw Zagranicznych, sugerującego konieczność poszerzenia stopnia suwerenności polskiej polityki zagranicznej w kierunku „finlandyzacji”. Próba zakończyła się zniszczeniem materiału i upomnieniem dla autorów.

Szczególne miejsce w książce zajmuje rozdział *Odzyskiwanie suwerenności: „finlandyzacja po polsku” czy taktyka dyplomatyczna?* Autor ocenia w nim, że Warszawa nie była skłonna do „finlandyzacji” polityki zagranicznej i bezpieczeństwa wobec Układu Warszawskiego, zaś w rzeczywistości obrała ścieżkę taktyki dyplomatycznej

zmierzającej do pokojowego rozwiązania organizacji. Wiele miejsca Nowak poświęca także postawom głównych mocarstw zachodnich i NATO wobec przemian w Europie Środkowej, które często były niejasne i dwuznaczne, co utrudniało satelitom ZSRR dochodzenie do pełnej suwerenności. Ambasador przypomina różne zachodnie pomysły reformowania europejskiego systemu bezpieczeństwa po 1989 roku, między innymi autorstwa George’a Kennana, Zbigniewa Brzezińskiego czy Henry’ego Kissingera. Rozdział koncentruje się jednak przede wszystkim na wątku polskim. Nie zabrakło zatem analizy zarzutów opozycji wobec rządu Tadeusza Mazowieckiego o rzekome głoszenie postulatu utrzymania Układu Warszawskiego przy życiu jako karty przetargowej w rozgrywce mocarstw związanej ze zjednoczeniem Niemiec (konferencja dwa plus cztery) czy też wreszcie późniejszego, słynnego i jednocześnie niefortunnego pomysłu „NATO-bis”.

Wartością dodaną książki jest umieszczenie na końcu wybranych dokumentów, głównie ilustrujących ostatnią fazę istnienia Układu Warszawskiego. Ponadto szczególnie cenne są rozmowy i wypowiedzi, które Nowak zamieścił jako merytoryczne uzupełnienie książki. Fascynujące są wywiady autora z generałami Wojciechem Jaruzelskim i Franciszką Puchałą, który w Sztapie Generalnym Wojska Polskiego zajmował się współpracą z Układem w ostatnich latach istnienia tej organizacji.

Książka Jerzego M. Nowaka udowadnia, że rozpad Układu Warszawskiego to czas pełen kolorytu dla polskiej dyplomacji. Tym, co świadczy o wartości publikacji, jest odejście od klasycznej konwencji książki naukowej. Autor wciąga czytelnika niebanalną formą i włączeniem do tekstu

anegdot i wspomnień. Zabiegi te sprawiły, że trudna tematyka bezpieczeństwa staje się bardziej przystępna, zaś rozważania o polskiej perspektywie nabierają „rumieńców” dzięki barwnemu przedstawieniu sylwetek tych, którzy walczyli o odzyskanie przez Polskę pełnej suwerenności. Dla ekspertów zajmujących się bezpieczeństwem i wielbicieli przedstawianej „od kuchni” wielkiej dyplomacji jest to lektura obowiązkowa.

Dominik Jankowski

